

Myndlistarstefna

Umsögn frá Myndstef – Myndhöfundasjóði Íslands

Þann 21. september 2021 barst Myndstef drög að myndlistarstefnu til samráðs, frá mennta- og menningarmálaráðuneytinu. Frestur var gefinn til umsagnar til 5. október 2021.

Myndstef fagnar innilega þeirri vinnu sem hefur farið í drög að nýrri myndlistarstefnu, og ber mikið þakklæti til starfshópsins. Það er tímabært að stjórnvöld og íslenskt þjóðfélag marki sér skýra stefnu í þessum málum, enda hefur myndlistin ekki búið við sama öryggi og aðrar skapandi greinar, sem er nauðsynlegt að bæta úr. Í faginu starfa oft einyrkjar og samtal mætti vera betra. Að auki skortir stofnunum innan myndlistar oft leiðsögn að sameiginlegum markmiðum, þekkingu og/eða reynslu.

Myndstef fagnar því þessum drögum, og er sammála helstu markmiðum, áherslum og aðgerðarlíðum.

Að því sögðu hafa samtökin nokkrar athugasemdir við stefnuna, en einnig ábendingar og tillögur hvar stefnan mætti vera skýrari og hvað mögulega vantar upp á, að mati samtakanna.

Ábendingar Myndstefs eru teknar saman hér, en efnisyfirlit er eftirfarandi:

Efnisyfirlit

Inngangur: Aðgengi og miðlun á menningu og listum / aðgengi að menningararfinum	2
Inngangur: Að styrkja stofnana- og stuðningskerfi myndlistar, og hlúa markvissara að innviðum atvinnulífs myndlistar	2
Inngangur: Að efla útflutning og markaðssetningu á íslenskri myndlist.....	3
Inngangur: Að auka samráð innan myndlistarlífsins.....	3
Meginmarkmið 1	3
Auka þarf áhuga almennings og þátttöku ásamt vitundarvakningu á meðal almennings	3
Auka þekkingu almennings á því framlagi sem skapandi hugverk og myndlistarverk er	4
Myndlistarkennsla og læsi	4
Fjölmiðlaumfjöllun	5
Meginmarkmið 2	5
Stjórnsýslan	5
Meginmarkmið 3	6
Sýnileg og vaxandi atvinnugrein.	6
Kynningarmiðstöð íslenskrar myndlistar (KÍM).....	6
Listskreytingarsjóður.....	7
Skattlagning og myndlist – Aðgerð nr. 11	9
Kaup fyrirtækja á myndlist – Aðgerð nr. 14	10
Höfundaréttur og myndlist	10
Við borgum myndlistarmönnum.....	11
Starfslaun og annar opinber stuðningur	11
Skipun verkefnahóps við gerð nýrra myndlistarstefnu	12
Lokaorð	12

Inngangur: Aðgengi og miðlun á menningu og listum / aðgengi að menningararfinum

Hér þykir Myndstef mega koma skýrar í ljós hver sé stefnan og hvernig skuli ná þeim markmiðum sem stefnt er að. Hver eru tækifærin, og hverjar eru áskoranir? Hverjar eru hér helstu vörður, og hvernig verður hverri vörðu náð (og hvenær)?

Það er vitað að skráning á hinum ýmsu myndlistarverkum, sjónlistarverkum og öðrum hluta íslensks menningararfs, er hafin innan margra stofnanna og safna. Hins vegar er vinnan oft á köflum sundurleit. Í dag er mestmegnis um almenna handavinnu að ræða þar sem skráning er helst til þess að uppfylla hlutverk og skyldur safna, frekar en að efni sé skráð með tilliti til aðgengis og upplýsinga til almennings síðar meir. Að auki hafa umræður um höfundarétt farið fram að litlu leiti hvað þetta varðar. Að mati Myndstefs þarf að stíga hér gætilega til jarðar, enda mikilvægur millivegur sem þarf að feta.

Myndstef leggur til þess að fyrst sé byrjað á samtali um höfundarétt milli rétthafa og þeirra sem vilja gera efnið aðgengilegt og nýta sér efnið, enda sé enginn ávinningur að því að fresta því samtali. Þegar samtalið er hafið er hægt að skoða málið frá gagnsæu sjónarmiði, og finna millileið sem veitir aðgang að menningararfinum og eykur sýnileika hans og mikilvægi en brjóti ekki gegn höfundarétti höfunda verkanna.

Hér geta verið ólíkir hagsmunir sem stangast á, en þeim mun mikilvægara að hefja samtalið fljótlega því þá telur Myndstef mun líklegra að góð niðurstaða fáiist – með sjónarmið allra hópa að leiðarljósi. Þegar mál höfundaréttar er frá væri hægt að einbeita sér að því að setja raunhæf markmið, samhæfðar birtingarleiðir og auka við ímynd verkefnisins út á við, svo myndlist fái viðurkenningu sem sá mikilvægi sess í menningarsögu og þróunarsögu Íslands, sem hún á verðskuldað.

Aðgengi að menningararfinum er afskaplega mikilvægt, og þá sérstaklega til fræðistarfa og til menntunar. Sýnileiki, fjölmiðlun og dreifing íslenskrar myndlistar mætti bæta að miklu leiti og er aðgengi að menningararfinum hér mikilvæg grunnstoð þess að úr því verði bætt. Því telur Myndstef að þessi hluti myndlistar, myndlæsis og viðurkenningu sjónlistar, mætti fá mun meiri umfjöllun í sérstakri Myndlistarstefnu þar sem stefnumótum og aðgerðaráætlun væri skýrari og ítarlegri. Við beinum því til hópsins að reyna eftir fremsta megni að gera betur grein fyrir þessum atriðum í stefnunni.

Inngangur: Að styrkja stofnana- og stuðningskerfi myndlistar, og hlúa markvissara að innviðum atvinnulífs myndlistar

Um er að ræða mjög mikilvæg markmið, og er þessi stefna vissulega fyrsta skrefið í að þjappa saman þessum aðilum. Þessir hópar þyrftu að tala betur saman að mati Myndstefs, stjórnsýslan mætti vera mun öflugri, samskiptaleiðir betri, sem og gagnsærri. Í dag er Myndstef með um 5 mál í afgreiðslu hjá mennta- og menningarmálaráðuneytinu sem tengjast myndlist. Sem dæmi má nefna að eitt þeirra mála hefur verið í afgreiðslu í 11 mánuði, án þess að hljóta viðunandi afgreiðslu og niðurstöðu. Málin eru eins ólík og þau eru mörg; framkvæmd sæmdarréttar hvað varðar viðhald útilistaverka, túlkun ráðuneytisins á 16. gr. höfundalaga, ensk þýðing höfundalaga, hver fer með notkunarréttindi vegna listaverka þar sem erfingi (rétthafi) er íslenska ríkið og hvernig skal afgreiða beiðnir um notkun þessara verka, breytingar á 25. gr. b. höfundalaga vegna fylgiréttar ofl.

Myndstef hefur í öllum ofangreindum málum ítrekað erindi sín, beðið lengi eftir fundum með starfsmönnum og ráðherra, sent ráðuneytinu skýrslur og framkvæmdir á þessu sviði og beitt öðrum

þrýstingi. Því miður hefur á tímum verið erfitt að fá svör, þau sein að koma og mikið þúður hefur farið í að þrýsta eftir svörum – þúður sem væri hægt að nýta fremur í uppbyggilegri þætti starfsemi Myndstefs og myndlistar. Samtökin vona að hægt verði að styrkja stjórnsýsluna, sem og stjórnir annarra stofnanna innan myndlistar, gera samtalið skilvirkara, stytta biðtíma eftir afgreiðslu og hlúa að því mikilvæga hlutverki sem stjórnsýslan og stofnanir hafa innan myndlistar.

Inngangur: Að efla útflutning og markaðssetningu á íslenskri myndlist

Þetta tekur Myndstef svo sannarlega undir. Eftirspurn kallar á framboð, en eftirspurn verður ekki til nema sýnileiki sé fyrir hendi – og þarf sá sýnileiki einnig að ná út fyrir landsteinana. Erlendur markaður þarf að vita hvað er að gerast innan myndlistar á Íslandi, hvað er “í boði”? Að því sögðu telur Myndstef að það þyrfti að byrja á byrjuninni, og rækta garðinn heima fyrst (eða samhliða) útrásinni.

Aðrir kaflar hér í umsögninni snúa betur að tillögum hvað varðar sýnileika, og vísast í þá.

Inngangur: Að auka samráð innan myndlistarlífsins

Hér gildir “the more the merrier” og tekur Myndstef undir að aukið samráð og samtal sé alltaf af hinu góða. Það þarf að styrkja samráð hér til muna, og efla upplýsingamiðlun milli ólíkra stofnanna innan myndlistarumhverfisins. Það er allt of algengt að hver og ein stofnun sé að vinna í sínu horni, jafnvel í ólíkar áttir en að sama markmiðinu. Það telur Myndstef oft leiða til óhagræðis og tvíverknaðar, sem væri svo auðvelt að fyrirbyggja ef samtal og upplýsingamiðlun væri tryggð. Eins og áður kemur fram er umhverfi myndlistar oft frekar sundurleitt, fólk sem starfar innan geirans kemur úr öllum áttum og eru oftast en ekki einyrkjar á sínu sviði. Það er því afar mikilvægt að hagsmunafélög, höfundaréttarsamtök, stéttarfélag og aðrir hópar myndlistar hafi sterka og sameiginlega rödd. Það er ekki síður mikilvægt þegar beita þarf þrýstingi í hagsmunamálum sem stéttin þarf að berjast fyrir sameiginlega, og þá einkum beint til stjórnvalda. Eins og er starfa sárafaír menningarfulltrúar innan mennta – og menningarmálaráðuneytisins, ráðuneytið glímir árlega við manneklu á þessu sviði. Innan menningarmálanna hafa oft önnur svið lista fengið forgang fram yfir myndlistina.

Myndstef telur tilefni til þess að efla menningarmál innan ráðuneytisins, þá sérstaklega er varðar myndlist. Það mætti til dæmis tryggja það að stjórnsýsla myndlistarráðs verði gagnsæ, allar fundargerðir gerðar opinberar og birtar með einhverjum hætti, og að allir sem telja sig varða málefni myndlistar eigi einhverja aðkomu að ráðinu, t.d. með skipun fulltrúaráðs eða í ráð velunnara.

Hér telur Myndstef jafnframt mjög mikilvægt að enginn hagsmunaaðili eða stuðningskerfi innan myndlistar sé undanskilið. Eins og fyrr segir, myndlistarumhverfið er minna en önnur skapandi umhverfi, sundurleitara, er því mjög mikilvægt að draga alla aðila þess saman og auka þar samtal, samstarf og fagmennsku.

Meginmarkmið 1

Auka þarf áhuga almennings og þátttöku ásamt vitundarvakningu á meðal almennings

Myndstef tekur undir þetta meginmarkmið. Samtökin telja nauðsynlegt að færa myndlist nær almenningi. Ein leið til að gera það væri að sýna fjárhagslegt verðmæti, vægi og virði myndlistar, og gera eftirspurn myndlistar sýnilegri. Sala og dreifing myndlistar fer að einhverju leiti fram á lokuðum markaði, t.d. beint frá listamanni til kúnna eða beint frá miðlara eða gallerí til kúnna. Að mati

Myndstefs þyrfti að auka hér sýnileika allverulega og færa viðskiptin upp á yfirborðið. Ef myndlistarumhverfið er að kalla eftir meiri viðurkenningu og meiri áhuga, þarf umhverfið jafnframt að vera tilbúið til þess að setja allt upp á yfirborðið. Þetta tengist að sjálfsögðu þeirri stefnu að á sölu myndlistarverka verði lagður VSK, sem gæti einnig hjálpað til við þessa þróun.

Almenningur þrífst á því að hafa aðgang, sjá hvaða spennandi hlutir eru í boði, hver er að kaupa hvað, hver er að fjárfesta í hverju, hvaða list veitir þér og öðrum gleði og innblástur. Til þess að anna þessari mannlegu þörf, þyrfti myndlist að vera sýnilegri. Það væri t.d. hægt að skapa ákveðið “hæp” (e. hype) og viðurkenningu í kringum myndlistina, og það þyrfti að ná umfram sviðsins.

Hver er að gera myndlist? Og hvernig myndlist? Hvar nálgast ég myndlist sem ég fíla? Hvar get ég notið hennar á mínum eigin forsendum (annars staðar en á söfnum)? Hvar get ég fjárfest? Hvernig veit ég að ég er að fjárfesta í einhverju sem er þess virði? Og svona mætti lengi telja.

Að sjálfsögðu er gott að listamaður selji verk til kúnna beint, en það mætti þó að vera upp á borðum, eins og í öðrum geirum (eins og t.d. matvælasala beint frá býli, milliliðalaus sala hönnunar til kúnna, o.s.frv). Mikilvægt er að aukið sé aðgengi að faglegum sölusíðum myndlistar, faglegum veitum sjónlistar og mun ítarlegri upplýsingagjöf og fræðsla um verkin og myndlistarmennina er þörf. Hér er mikilvægt að hafa höfundaréttinn með í umræðunni.

Auka þekkingu almennings á því framlagi sem skapandi hugverk og myndlistarverk er

Að mati Myndstefs mætti leggja ríkari áherslu á ofangreint í stefnunni.

Þannig þyrfti að auka betur við þekkingu almennings á því hvenær og hvernig myndlist er notuð, en almenningur notar oft og nýtur myndlistar án þess að hafa hugmynd um það, eða réttara sagt án meðvitundar eða hugsunar um að þeir séu að njóta listar. Fjölmargir birta myndlistaverk á samfélagsmiðlum eins og Instagram og Facebook, fylla Pinterest af listaverkum ofl. Það mætti reyna að auka skilning almennings á því hvenær verið er að nota myndlist, og í raun hversu oft. Þetta gæti stuðlað að því að almenningur verði meðvitaðri um virði myndlistar og verðmæti.

Að auki virðist stundum vera mikill misskilningur á virði framlags listamanna til myndlistar og skapandi verkefna þar sem ekki er oft skilningur fyrir þeim tíma sem myndlistarmenn setja í skapandi ferlið, allt frá því að hugmynd kviknar og þangað til hugmyndin er orðin að verki. En þarna geta liðið margir mánuðir og allt að ári, eða jafnvel fleiri árum. Þetta gerir það að verkum að starf myndlistarmannsins er stundum ekki metið að verðleika, og við það getur myndast gjá á milli myndlistarinnar og almennings. Þessa gjá mætti brúa með fræðslu og sýnileika. Í Sambandi íslenskra myndlistarmanna (SÍM) eru um 950 félagsmenn, sem sýnir hversu stór stéttin er. Hér gætu hagsmunasamtök myndlistarmanna orðið mikilvægur hlekkur á milli fræðslu og samtals um störf myndlistarmanna til almennings.

Myndlistarkennsla og læsi

Þetta þykir Myndstef vera ein grunnstoðin í því að auka vitundarvakningu á meðal almenning um myndlist, og þar með auka áhuga á myndlist, auka aðgengi og viðurkenningu myndlistar og starfs myndlistarmanna almennt.

Hér mætti stefnan vera mun afdráttarlausari, að mati Myndstefs. Vissulega eiga þessi mál einnig undir menntamál, sem og menningarmál, en það er þannig eins og svo margt annað – ekkert er svart og hvítt, og menntamálin og menningarmálin þarf að skoða saman.

Að mati Myndstefs mætti verða alger kúvending í skólaumhverfinu. Stefnan skortir ef til vill enn skýrari greiningu á hvaða aðgerðum er hér þörf, hvaða markmið eigi að uppfylla og hvernig skuli ná þeim markmiðum. Eins vantar stefnuna hér skýrari aðgerðar- og tímaáætlun.

Heimsóknir skólabarna á söfn er jákvætt, og sjálfsagt að efla það, en það mætti einnig gera myndlistinni mun hærra undir höfði og auka mikilvægi þessarar námsgreinar. Skapandi hugsun, skapandi framlag og menntun myndlistarmanna er að verða æ eftirsóknarverðari í nútímasamfélagi, eins og segir réttilega í stefnunni. Það mætti auka verulega framboð á kennslugögnum tengdum myndlist í skólakerfinu, og jafnvel gera skapandi greinar að skyldufagi strax í grunnskóla. Þá væri t.d. hægt að kenna listasögu allra listgreina, hvað það er að vera höfundur og hvernig maður notar verk annarra, æfingar í því hvernig nemendur beita skapandi hugsun, í hvaða aðstæðum og hvernig miðlar maður verkum sínum og framlagi til almennings.

Fjölmiðlaumfjöllun

Hér mætti taka aðeins skýrar fyrir hvernig eigi að auka fjölmiðlaumfjöllun um 2-4%.

Vissulega leiða þeir aðgerðarþættir og þær áherslur sem að framan greinir (viðurkenning myndlistar, virði, aðgengi, vitundarvakning, sýnileiki) til þess að áhugi fjölmiðla og fræðimanna á faginu eykst. Myndstef telur þó að hér geti hagsmunafélögin, hópar myndlistarmanna, stéttarfélög o.s.frv. haft mikið að segja.

Það þarf ákveðna “taktík” til að ná til fjölmiðla, og það þarf þrýsting. Þar sem myndlistarmaðurinn er oft einyrki á sinni vinnustofu sinnir hann mörgum hlutverkum í senn, t.d. framleiðandi, flytjandi og listamaður. Það getur því reynst erfitt að sinna einnig kynningarstarfi. Hér gætu hagsmunafélög lagt faginu lið, og jafnvel Myndlistarmiðstöð (Kynningarmiðstöð) eða önnur stjórnvöld tekið virkari þátt í auglýsingu og kynningu á myndlist, t.d. með því að búa til viðburði tengda myndlist, styrkja kynningarkerfi og miðstöð, og ýta myndlistinni upp á yfirborðið.

Meginmarkmið 2

Stjórnsýslan

Að mati Myndstefs er stefnan frekar óljós hvað varðar stjórnsýsluna og skipuritið innan stuðningskerfis myndlistar. Myndstef hefur fylgst vel með gerð og þróun stefnunnar hingað til, og skilst að Myndlistarráð verði regnhlífartjórn, sem mun fara með yfirvald yfir Myndlistarmiðstöð (eða Kynningarmiðstöð?), myndlistarsjóði og listskreytingarsjóði. Að mati Myndstefs er þetta ekki alveg nægilega skýrt í stefnunni eins og hún er skrifuð núna, og mætti ef til vill birta skipurit í einum kafla stefnunnar og skilgreina hvaða hlutverk eigi að heyra undir hverjum? Eins og er er myndlistarumhverfið frekar götött, og þarf að fylla í eyðurnar með sterkum stofnunum, félögum og hópum, sem er vel skilgreint, afmarkað en samt í sterkri samvinnu við samstarfsaðila, þar sem allir vinna saman að svipuðu markmiði – að auka vægi myndlistar.

Í stefnunni segir jafnframt, “að opinberar stofnanir og stuðningskerfi séu samstillt”. Eins og fyrr segir hér í umsögn Myndstefs, mætti vera hér upptalning á þeim stofnunum og stuðningskerfi sem átt er við.

Stuðningskerfi virka ekki nema samheldni sé innan þeirra hóps manna sem styðjast við stuðningskerfin. Það þarf að verða hér mun meira samtal á milli þessara hópa, og mun meira

samheldni, samstarf og samhugur. Stuðningskerfi getur ekki gert eitt fyrir einn, og hitt fyrir annan. Það þyrfti að gæta að jafnræði og ferlum, skapa traust og auka hlustun verulega, að mati Myndstefs.

Meginmarkmið 3

Sýnileg og vaxandi atvinnugrein.

Hér tekur Myndstef undir þær áherslur sem í stefnunni eru nefndar, og sérstaklega varðandi endurskoðun ýmissa laga.

Myndstef vill þó taka fram að nú nýverið hefur farið fram endurskoðun á skattalögum (tók gildi þann 1. janúar 2020), sem leggur fjármagnstekjuskatt á höfundarétt vegna seinni afnota verka og á fylgirétt. Þetta þýðir að myndlist sem seld er í endursölu, sem og ef endurnot á myndlist á sér stað (t.d. notkun myndlistar í listaverkabækur, myndlýsingar í bókverk, notkun í sýningarskrám, prentun póstkorta, veggspjalda, notkun listaverka í almannarými og útilistaverka, notkun listaverka í kvikmyndum og auglýsingum o.s.frv.), fær á sig fjármagnstekjuskatt, en ekki hefðbundinn tekjuskatt. Upplýsingar um nýju lögin má nálgast hér á heimasíðu Myndstefs: <https://myndstef.is/fraedsla/skattur/>

Ofangreint breytir starfsumhverfi myndlistarmanna töluvert, og lækkar skattstofn þeirra umtalsvert (úr 31,45 – 46,25% niður í 22%).

Myndstef fagnar því mjög að stefnan taki sérstakt mið af því að auðvelda gagnasöfnun og vinnslu hagvísu, til að mæla umfang atvinnugreinar myndlistar. Hefur Myndstef verið í samstarfi við Hagstofuna frá árinu 2018 vegna þessa, og veitt upplýsingar um hagtölur vegna endursölu listaverka og listmunauppböða. Samstarf þetta hefur verið afar farsælt og er enn í gangi, og er vonast til þess að Hagstofan gefi út hagtölur vegna endursölu myndlistar fljótlega, en síðar einnig hagtölur vegna frumsölu eftir upplýsingaöflun frá söfnum, stofnunum og galleríum. Myndstef vonar að þessar stofnanir og gallerí taki vel á móti spurningum Hagstofunnar, og veita þau gögn og svör sem Hagstofan biður um, eins vel og þeim er unnt. Það verður spennandi að sjá hvað kemur úr þessu flotta verkefni Hagstofunnar og mikilvægt að allar stofnanir myndlistar á Íslandi sé kunnugt um þetta starf og mikilvægi þess.

Kynningarmiðstöð íslenskrar myndlistar (KÍM)

Ef litið er á aðrar kynningarmiðstöðvar á Íslandi, t.d. Útflutningsskrifstofu íslenskrar tónlistar (ÚTÓN), Kvikmyndamiðstöð (KMÍ) og Miðstöð Hönnunar og arkitektúrs, eru heimasíður þessara samtaka/miðstöðva pakkaðar af upplýsingum um fagumhverfið, hvaða fólk starfar í þessu umhverfi, fréttir af sýningum, fréttir af viðburðum, fræðsla, arkív og listar yfir fólk og viðburði innan geirans, og svona mætti lengi telja.

Sem dæmi er á heimasíðu ÚTÓN listi yfir alla íslenska starfandi tónlistarmenn þar sem hver tónlistarmaður getur fyllt inn ákveðnar upplýsingar um sig sjálfan og er því auðveldara að finna tónlistarmann og hans upplýsingar og veitur, sjá: <https://www.icelandmusic.is/artists>.

Á heimasíðu [KMÍ](#) eru birtar aðsóknartölur í bíóhús, listi yfir öll verk í vinnslu, verk í þróun eða framleiðslu, viðburðir og annar fróðleikur og fræðsla. Að auki er miðstöðin afskaplega öflug í að koma verkefnum að í fjölmiðlum, bæði hérlandis sem og erlendis.

Á heimasíðu Miðstöðvar hönnunar og arkitektúrs er arkív þar sem má sjá hvaða verslanir á Íslandi selja íslenska hönnun, sjá: <https://www.honnunarmidstod.is/islensk-honnun-og-arkitektur/verslanir-sem-selja-islenska-honnun>.

Að mati Myndstefs mætti blása hér allverulega í, og auka hlutverk Kynningarmiðstöðvar íslenskrar myndlistar sem um munar, eða setja þetta hlutverk undir Myndlistarmiðstöð, og mættu stjórnvöld bæta hér verulegum fjármunum í þennan mikilvæga málaflokk.

Í dag eru mismunandi upplýsingar um og fyrir myndlistarmenn á mörgum stöðum (t.d. á vefsíðum Myndstefs, SÍM, Arkiv og KÍM) en heppilegra væri ef til vill að sameina upplýsingar á einn stað eða auka samstarf þessara aðila svo upplýsingar séu samtengdar. Hér gæti Myndlistarmiðstöð komið sterk inn sem staður upplýsinga.

Listskreytingarsjóður

Hér þurfa verulegar endurbætur að eiga sér stað.

Eins og er gildir 1% regla, sbr. 14. gr. myndlistarlaga nr. 64/2012. Myndstef hefur innt sjóðinn eftir upplýsingum um það hvenær og hvort þessari reglu sé fylgt, og hvernig brugðist sé við við vanefndum.

Eins hefur Myndstef boðið Listaskreytingarsjóði að birta alla sína safneign opinberlega (rafrænt), gegn lögbundnu samningskvaðaleyfi og greiðslu kr. 140.000 á ári.

Enn fremur hafa félagsmenn Myndstef kvartað yfir því að skráning verka hjá sjóðnum sé ábótavant, verk séu týnd eða ekki lengur í vörslu upphaflegs vörsluaðila, verkum sé ekki viðhaldið eða illa viðhaldið, og svona mætti áfram telja.

Úrræði virðast vera fá, sem og sjóðurinn virðist vera fjársveltur, án raunverulegra úrræða og því óstarfrækur, eins og staðan er í dag.

Hér þarf að auka skilvirkni sjóðsins, og að mati Myndstefs þarf að styrkja innviðinn svo um munar, og nota þá fjármuni sem sjóðurinn fær úthlutað úr fjárlögum fyrst í að efla heimasíðu og aðgengilegar upplýsingar og búa til mun sterkari samninga við vörsluaðila, sem og að birta öll þau verk sem falla undir sjóðinn. Myndstef hefur búið til skapalón að samningum sem Listskreytingarsjóður getur notað, sem myndu þá koma í veg fyrir það í framtíðinni að verk liggi undir skemmdun, eða að ábyrgð þar sé kastað á milli. Þá er skýrt í þessum samningum hvernig eigi að fara með viðhald, hvað gerist ef samningur er vanefndur og önnur atriði sem tryggja réttindi allra, og gera samstarf og kaup og sölu listaverka í gegnum sjóðinn mun ánægjulegri og öruggari.

Í nóvember 2019 sendi Myndstef eftirfarandi bréf, í gegnum SÍM, á mennta- og menningarmálaráðherra Lilju Alfreðsdóttur. Myndstef þykir tilefni til að tíunda það efni sem kom fram í því bréfi:

Myndstefs tekur undir sjónarmið SÍM varðandi stöðu Listskreytingarsjóðs ríkisins, sbr. bréf SÍM sent ráðuneytinu 21. nóvember 2019. Myndstef vill að auki koma á framfæri eftirfarandi upplýsingum og athugasemdum.

Listskreytingasjóður ríkisins varð til með stjórnarfrumvarpi árið 1982. Þau lög voru felld brott með myndlistarlögum nr. 64/2012. Reglugerð nr. 146/1992 - Reglugerð fyrir Listskreytingasjóð ríkisins virðist enn gilda um sjóðinn, þó hún sé sett með stoð í eldri lögum um listaskreytingarsjóð nr. 71/1990, sem voru felld úr gildi með lögum nr. [1. 46/1998](#).

Í 1. gr. reglugerðar nr. 146/1992 segir „Listskreytingasjóður ríkisins hefur það markmið að fegra opinberar byggingar og umhverfi þeirra með listaverkum. Skal við það miða að listaverkin séu þáttur í þeirri heildarmynd sem byggingu og nánasta umhverfi hennar er ætlað að skapa. Þannig stuðli sjóðurinn að gerð faglegra myndlistarverka og auknu samstarfi myndlistarmanna og arkitekta.“

Ekki verður séð að hlutverk sjóðsins hafi breyst við lagasetningu myndlistarlaga. Í lögnum er enn tiltekin sú skylda að „Opinberar byggingar ásamt umhverfi þeirra, svo og önnur útisvæði í opinberri eigu, skal fegra með listaverkum“ (13. gr. myndlistarlaga). Í 16. gr. segir enn fremur að við „ákvarðanir um listaverk í opinberum nýbyggingum sem lög þessi taka til skulu arkitekt mannvirkisins og byggingarnefnd leita faglegrar ráðgjafar hjá stjórn listskreytingasjóðs sem skal tilnefna fulltrúa af sinni hálfu til að annast samráð og ráðgjöf... Kostnaður við ráðgjöf og val á listaverki skal rúmast innan þeirra fjárveitinga sem áætlaðar voru til verksins á fjárlögum.“ (16.gr)

Í 14. gr. sömu laga er talað um 1% regluna „Verja skal að minnsta kosti 1% af heildarbyggingarkostnaði opinberrar nýbyggingar til listaverka í henni og umhverfi hennar.“ Í 3. gr. reglugerðar nr. 146/1992 kemur fram að „Tekjur sjóðsins eru: Árlegt framlag ríkisins. Framlagið nemur 1% álaga á samanlagðar fjárveitingar ríkissjóðs í A-hluta fjárlaga til þeirra bygginga sem ríkissjóður stendur að einn eða með öðrum (sveitarfélögum o.s.frv.), sbr. 4. gr. Til byggingar telst föst innrétting. Vaxtatekjur. Aðrar tekjur.

Um stjórn sjóðsins segir í 18. gr. myndlistarlaga: „Ráðherra skipar fimm manna stjórn listskreytingasjóðs til þriggja ára í senn. Samband íslenskra myndlistarmanna tilnefnir tvo fulltrúa, Arkitektafélag Íslands tilnefnir einn og samstarfsnefnd um opinberar framkvæmdir tilnefnir einn. Ráðherra skipar einn fulltrúa án tilnefningar og skal hann vera formaður en varaformaður skal skipaður úr hópi stjórnarmanna. Varamenn skulu skipaðir með sama hætti.“

Af upplýsingum þeim sem Myndstef hefur undir höndum hefur ekki verið framfylgt lögum um nokkurt skeið. Fjárramlag ríkisins hefur ekki verið tryggt undanfarin ár, sem og skipun ráðuneytis í stjórn hefur verið ábótavant. Hvorki hefur átt sér stað lögbundin skipun í stjórn sjóðsins, né skipun formanns. Án formanns hefur ekki verið unnt að kalla til stjórnarfundar. Án fjármagns og stjórnar hefur sjóðnum ekki verið unnt að sinna skyldu sinni um meðferð listaverka né viðhalds og eftirlits. Að auki hefur ekki verið innt að sinna skyldu er viðkemur aðgangi almennings að þeim verkum sem sjóðurinn geymir, til dæmis í gegnum heimasíðu sjóðsins, né að greiða höfundabókun fyrir það aðgengi, skráningarskyldu né merkingum.

Í 20. gr. myndlistarlaga segir þetta um meðferð listaverka: „Listaverk sem hefur notið framlags samkvæmt lögum þessum telst í opinberri eigu. Verk sem hafa notið styrks úr listskreytingasjóði skulu vera aðgengileg almenningsi. Óheimilt er að flytja listaverk varanlega úr byggingu eða frá henni nema með samþykki stjórnar listskreytingasjóðs. Jafnframt er óheimilt að selja listaverk sem notið hefur

framlags nema með samþykki stjórnarinnar. Sé listaverk selt skal semja um endurgreiðslu á framlagi samkvæmt lögum þessum. Öll listaverk sem njóta styrks úr listskreytingasjóði samkvæmt lögum þessum skulu **merkt greinilega og halda skal skrá um þau.**

Beinir Myndstef því til ráðuneytisins að bæta úr þeim atriðum sem nefnd eru hér að ofan, og framfylgja reglum og lögum um listskreytingar opinberra bygginga, fjárveitingar úr fjárlögum Alþingis, skipun stjórnar, hlutverk, skyldur og meðferð þess dýrmæta listasafns sem Listskreytingarsjóður Íslands hefur að geyma.

Virðingarfyllt,
f.h. stjórnar Myndstefs

Harpa Fönn Sigurjónsdóttir
Lögfræðingur Myndstefs

Skattlagning og myndlist – Aðgerð nr. 11

Myndlistarstefnan kemur með tillögu um að færa sölu myndlistarverka í 11% virðisaukaskattskyldu.

Myndstef tekur undir það að skoða mætti þennan möguleika, og þá kosti og óskosti sem þetta fyrirkomulag hefði í för með sér. Að sjálfsögðu mætti þá mæla hagræn áhrif myndlistar á skýrari hátt, eða amk auðvelda söfnun ákveðinna upplýsinga og hagtalna sem og auðvelda úrvinnslu þeirra og áreiðanleika. Það verður þó að taka inn í myndina ætlun samfélagsins, og ætlun löggjafans, sem hefur hingað til verið að skapandi framlag skuli undanskilja VSK. Þannig hafa margar aðrar skapandi stéttir ákveðinn ávinning af því að ekki sé lagður VSK á sitt framlag, helst þar sem framlag þeirra er ekki áþreifanlegt og ekki sé hægt að nota innskatt á móti útskatti.

Að þessu sögðu þyrfti að ræða þetta atriði mjög vel, og með jafnræði gegn öðrum stéttum lista í huga, sem og jafnræði innan geira myndlistar. Sumir myndlistarmenn vinna með milliliðum, eru í miklum efniskaupum og starfa mikið á erlendum markaði, og þá skipti minna máli hvort VSK sé lagður á sölu eða ekki. Aðrir starfa á annan hátt, og getur þá álagning og skil á VSK orðið þeim til trafala. Hér þarf virkilega að varpa upp bæði kostum og ókostum, og hér þyrfti allir aðilar myndlistarmarkaðsins að taka þátt í samtalinu.

Í þessu ljósi þyrfti enn fremur að skilgreina vel hvenær VSK á við og hvenær ekki. Ísland er t.d. lögbundið af innheimtu fylgiréttar, sbr. tilskipun Evrópusambandsins nr. 2001/84/EC. Það þýðir að fylgirétt skal leggja á vegna endursölu og uppboða listaverka, og greiða til höfundar verksins (eða erfingja hans/hennar). Er gjaldið 3-10% af söluverði. Ef VSK yrði einnig lagður á slíka sölu, gæti verið myndlistar orðið of hátt og fælt kaupendur frá markaði, sem og að söluaðilar myndlistar myndu einnig þurfa að draga saman. Þetta þyrfti að skoða vel og í samtali við endursöluaðila.

Hvað sem VSK skattlagningu líður, eru skýrar hagtölur í faginu mjög nauðsynlegar, hvernig sem þær eru fengnar. Myndstef telur þá leið sem þegar er hafin, með samstarfi við Hagstofuna, vera líkleg til ávinnings, en einhvers staðar verður að byrja.

Enn fremur gæti myndlistarstefnan verið góður vettvangur til að hvetja til aukinnar fræðslu til myndlistarmanna og aðila markaðarins um rekstur sinn, m.t.t. skattstofna, skattskyldu, staðgreiðslu o.f.l. Það er mikilvægt að myndlistarmenn viti svör við spurningum eins og; Hvaða réttindi ávinnast við skil á staðgreiðslu? Hvernig tek ég sölu verka minna betur upp á yfirborðið? Ætti ég að stofna EHF

félag? Ætti ég að gefa út reikninga, eru tekjur mínar laun eða afnotaréttur (höfundaréttur), eða hvernig á ég að snúa mér í þessum skattamálum?

Hvort það að leggja VSK sé endilega rétt leið til að koma þessum málum upp á yfirborðið, eða hvort útgáfa reikninga, rétt skil á skatti, eða kannanir eða söfnun upplýsinga í gegnum Hagstofu sé kannski betri leið, verður látið ósagt hér að öðru leiti.

Kaup fyrirtækja á myndlist – Aðgerð nr. 14

Myndstef tekur undir það að jákvætt er að hvetja fyrirtæki, og í raun sem flesta aðila, til kaupa á myndlist fyrir húsnæði sem hýsir atvinnustarfsemi og er opið fyrir almenning.

Hér má hafa í huga að í höfundarétti er til svokallað sýningargjald, sem ber að innheimta vegna notkunar listaverka í rýmum sem eru opin almenningi, enda sé um óeiginlega sýningu að ræða. Sjá gjaldskrá Myndstefs um sýningargjald hér: <https://myndstef.is/gjaldskra/#1559319256343-800fcd3f-21b2>

Sýningargjald hefur norræna fyrirmynd (kallast ‘udstillingsvederlag’ á dönsku) og lýtur svipaðri hugsun og STEF gjald sem veitingarstaðir, skemmtistaðir, verlsanir, bankar, hárgreiðslustofur og aðrir opinberir staðir greiða vegna nota á tónlist við viðskipti sín.

Hið sama ætti að gilda um notkun myndlistar við viðskipti.

Vissulega þarf að hvetja til þessara nota, en á sama tíma þarf að huga að höfundaréttinum og endurnotunum, og réttindum listamanns til að fá greitt fyrir þessi not.

Höfundaréttur og myndlist

Eins og fyrr segir í umsögn Myndstefs, er höfundaréttindi ein afkomuleið myndlistarmanna, þetta eru mikilvæg réttindi sem tryggð eru með lögum. Lítið er minnst á þessi réttindi í stefnunni, önnur en að höfundalög þurfi að endurskoða. Myndstef tekur undir það, en hér hefði mátt koma skýrar fram hvað nákvæmlega þurfi að endurskoða, m.t.t. myndlistar, og setja upp skýrari aðgerðaráætlun og forgangsörðun. Að mati Myndstefs þarf að endurskoða amk 5 þætti/ákvæði í lögnum og eru allar þær endurskoðanir mikilvægar. Þó teldi Myndstef gott að forgangsraða hér, en þessi ákvæði fjalla um ólíka þætti höfundaréttar; ákvæði um sýningarhald (25. gr.), ákvæði um notkun útilistaverka (16. gr.), ákvæði um sæmdarrétt (4. gr.) og svo fylgirétt (endursölu og uppboð, 25. gr. a.), ákvæði um sölu höfundaréttinda (27. gr.) og jafnvel “afsal” réttindanna (t.d. leikmyndahönnun í kvikmynd, myndlýsing í bókverki, o.s.frv, sbr. td DSM tilskipunin).

Að mati Myndstefs mætti myndlistarstefnan skýra og sundurgreina þessi atriði aðeins betur, svo stefnumótunin skili meiri árangri, og nái til þeirra sem skipta máli. Þá er mikilvægt að skýra vel þá veikleika sem lögín hafa nú að geyma, og þau tækifæri og styrkleika sem ný lög (eða amk ný ákvæði er varða myndlist) myndu veita. Þegar sundurliðun og greiningu er lokið, mætti forgangsraða hvaða verkefni/réttindi/ákvæði þurfi að endurtúlka/skoða/breyta í dag, hvað mætti auðvelda og setja í reglugerð, og hvað má bíða eftir heildarendurskoðun laganna.

Myndstef telur einnig mjög mikilvægt að höfundaréttur sé kenndur í grunnnámi allra skólagenginna barna, og kenndur sem hluti af menningarsögu og menningarverðmætum heimsbyggðarinnar. Að kenna nemendum ungum um virðingu fyrir þessum sérstöku eignarréttindum, sem lúta öðrum reglum en eignarréttindi bíla og húsa, er mikilvægt svo þau geti tamið sér betri umgengni og virðingu við

réttinn, og þau listaverk sem lúta réttinum. Slík kennsla getur einnig kveikt undir að nemendur sjálfir vilji skapa sín eigin listaverk og verðmæti, enda eru nemendur oft sjálfir höfundar af alls kyns verkum yfir skólagöngu sína án þess að hafa hugmynd hvað í því felst.

Að þessu sögðu er óþarfi að tíunda hér mikilvægi þess að höfundaréttur sé að minnsta kosti kenndur í menntastofnunum sem kenna myndlist eða hvers konar listir eða skapandi greinar. Því miður hefur það reynst frekar ábótavant að kennsla í höfundarétti sé innan Listaháskóla Íslands, og er þá helst hönnunardeild sem hefur lagt áherslu á að kenna þessi fræði. Háskólinn á Bifröst hefur verið að bæta þessi mál hjá sér og er nú með BA nám í skapandi greinum, þar sem höfundarétturinn er kenndur. Því miður hefur Háskóli Íslands ekki heldur tekið upp nægilega kennslu á höfundarétti í námsleiðum eins og menningarmiðlun, listfræði, ritlist eða kvikmyndafræði. Ekki þarf að vera um ítarlega kennslu að ræða, heldur er oft einn tími eða einn dagur nóg til að taka saman aðalatriðin og auka vitund fyrir réttinum. Að mati Myndstefs mætti bæta þessari áherslu inn í stefnuna er varðar það að kennsla í myndlist verði efld og að námsefni í myndlist verði endurskoðað hvað þetta varðar.

Við borgum myndlistarmönnum

Myndstef telur að það hefði mátt taka meginmarkmið og hugsjón þessa verkefnis mun lengra í þessari stefnu. Því miður er ekki minnst á þessi grundvallarréttindi og grunnstoð myndlistarumhverfisins.

Verkefnið “Við borgum myndlistarmönnum” hefur skapað ákveðna hugarfarsbreytingu, til hins betra, og hafa félagsmenn Myndstefs einnig fundið fyrir henni og notið mjög góðs af. Hér þarf þó að verða enn meiri hugarfarsbreyting og framlag myndlistarmanna þarf að vera metið miðað við vægi þeirra og störf.

Verkefnið hefur verið afar mikilvægt fyrsta skref í baráttunni fyrir þessari hugarfarsbreytingu, og mætti ný myndlistarstefna byggja á því starfi sem hefur þegar farið fram. Móta mætti enn sterkari stefnu og sýn í þessum málum, kortleggja stöðuna og þann ávinning sem hefur náðst, ákveða betur framhaldið og setja skýra aðgerðaráætlun um næstu skref.

Ef vitundarvakning á að vera um virði og viðurkenningu myndlistar, og ef auka á aðgengi að myndlist, auka áhuga almennings, koma myndlist inn í kennslu snemma á skólastiginu og auka þekkingu og fræðslu á rétti myndlistarmanna, þarf að byrja á grunninum.

Það þarf að viðurkenna að myndlist er **starf** – starf sem er alveg jafn mikilvægt og starf endurskoðanda, lögræðinga, kennara, og allra annarra starfa í landinu. Og fyrir störf á að greiða laun, hvort sem þau koma frá ríkissjóði (starfslaun listamanna), frá einkageiranum eða vegna endurnotkun (höfundaréttar).

Starfslaun og annar opinber stuðningur

Að mati Myndstefs ætti myndlistarstefna að fjalla vel og sérstaklega um þetta mikilvæga atriði – að myndlistarmenn fái sanngjarnt endurgjald (laun) fyrir sína vinnu. Þannig mætti orðalag í stefnunni vera í þá áttina að stefnan reyni að auka þekkingu almennings fyrir starfi myndlistarmanna, og að endurgjald þetta sé aukið. Í því samhengi má t.d. nefna opinber starfslaun listamanna. Að mati Myndstefs mætti í myndlistarstefnu vera sérstakt orðalag sem miðar að því að aukið verði við starfslaun myndlistarmanna, að fjárhæð hvers mánaðar sé í takt við önnur laun samfélagsins og einnig sé aukið við mánuðum inn í sjóðinn sjálfan.

Ekki er síður mikilvægt að aukið sé við viðurkenningu þessa endurgjalds í samfélaginu, til að reyna að stemma við því að kommentakerfi internetsins fari á aðra hliðina í janúar ár hvert. Ríkissjóður greiðir laun margra þegna þjóðfélagsins, sem allir hafa mikilvægu starfi að sinna – kennarar, læknar, sjúkraliðar, ræstitæknar, lögreglumenn, hjúkrunarfræðingar, matráðar, og svona mætti lengi telja. Ekki fer kommentakerfi internetsins á hliðina þegar þessum hópum eru greidd laun úr ríkissjóði?

Skipun verkefnahóps við gerð nýrra myndlistarstefnu

Það mætti koma fram í stefnunni hver tilnefndi hvaða aðila í hópinn, sbr. upplýsingar frá sambærilegum stefnum og vinnuhópum á vegum ráðuneytisins.

Lokaorð

Eins og fyrr segir fagnar Myndstef gríðarlegu ritun og gerð þessarar stefnu og líta samtökin björt til framtíðar eftir lestur þessarar stefnu, og þeirrar góðu vinnu sem hefur verið lagt í hana. Þakkar til ykkar, og við hlökkum til frekara samstarfs.

*Umsögnina ritar Harpa Fönn Sigurjónsdóttir, f.h. stjórnar Myndstefs.
5. október 2021*

Stjórn Myndstefs skipa:

Guðmundur Skúli Viðarsson, ljósmyndari

Guðrún Erla Geirsdóttir – Gerla, myndlistarkona

Logi Bjarnason, myndhöggvari/myndlistarmaður

Ragnar Th. Sigurðsson, ljósmyndari, sem jafnframt er formaður stjórnar

Rósa Dögg Þorsteinsdóttir, lýsingarhönnuður og innanhússarkitekt